

metodele contabile folosite pentru a susține ideea că altruiștii și persoanele caritabile sunt cumpărători de satisfacție care au profit [prin satisfacția de sine și reputația pe care o primesc în „cont”, n.n.]. (...) Faptul că în aceste conturi stima este elementul a cărui valoare variază întotdeauna exact atât cât să arate un profit ar da suspiciuni oricărui revizor contabil” (J. Davis, *Schimbul*, p. 38-39). John Davis argumentează că există logici diferite ale schimbului: darul este altceva decât comerțul sau tributul. De altfel, oamenii încearcă deseori să adauge câte un mic dar, sau să interpreteze ca dar aceste două forme „inferioare”, „degradante” de schimb. Este posibil ca același schimb să fie interpretat diferit de către cele două părți (de exemplu, ca tribut de către partea care primește și ca dar de către partea care dă, sau ca dar de către partea care dă și ca schimb comercial de către partea care primește). Aceste confuzii sunt deseori *pacifitoare*: oamenii se înțeleg cu condiția să folosească un cuvânt cu sensuri diferite (p. 79-80).

*
* *

Colecția atinge multe dintre punctele fierbinți ale discuțiilor noastre profesionale și amicale. Cărțile însele sunt discuții cu cititorul, informative și prietenoase. Seria este un exemplu al utilității științelor sociale pentru conversațiile noastre cu prietenii, și la urma urmei pentru înțelegerea vieții noastre de zi cu zi.

Cosima Rughiniș

Béatrice von Hirschhausen: *Les nouvelles campagnes roumaines. Paradoxes d'un 'retour' paysan*, Berlin, Paris, 1997; (240 pag.)

„După căderea zidului Berlinului, asistăm la o recitare fundamentală a mitului rural, care apelează la perspectiva presupusei reversibilități a istoriei. (...) În domeniul rural, ilustrarea cea mai textuală a acestui mod de a privi lucrurile ne este oferită de legea bulgară a reformei agrare din 1992, care stabilește ca pământurile să fie restituite în limitele cadastrale stabilite în 1946. Este vorba aici de restituirea ca atare a „punctului de plecare”, astfel încât să se facă dreptate tuturor celor care au fost victimele colectivizării socialiste” (Conte și Giodano, 1995).

Geografă de formație, în această nobilă tradiție a geografiei umane pe care a deprins-o de la profesoara sa Violette Rey, o împătimită a României, autoarea citește urmele acestei „întoarceri a ruralului” în recompunerea spațiului țării noastre între 1991 și 1995, anii pe care i-a

petrecut pe teren, de-a lungul și de-a latul țării.

Atentă de la început la dezbaterile publice și la proiectele politice referitoare la „chestiunea agrară”, autoarea are timpul să constate contradicțiile pe care le implică această „reabilitare a țaranului” și să urmărească apoi creșterea decalajului care se formează între voința politică națională și practicile socio-economice locale. Această constatare va impune și cele două nivele de analiză ale lucrării, cel al discursului național, politic și cultural și cel al practicilor comunitare. Pentru a înțelege articularea lor, Béatrice von Hirschhausen va încerca să combine permanent agricultura și cultura, ca să spunem așa, analizând relațiile dintre ideologie, reprezentări mentale și practici agricole, care se conjugă în redefinirea spațiului rural în această perioadă de „tranziție”.

Cultură...

România rămâne în prezent a doua țară „rurală” din Europa, atât din punctul de vedere al ponderii populației rurale cât și din cel al populației active în agricultură. Această situație s-a amplificat și mai mult după 1990 prin creșterea procentelor populației rurale și agrare, prin inversarea recentă a fluxurilor de migrație sat-oraș și printr-un val de întinerire a satelor care începe să contrabalanseze, punctual, bine cunoscuta îmbătrânire demografică a lumii rurale. Această particularitate a societății românești a impus (și legitimat în același timp) politici populiste, puternic ancorate într-o imagine identitară încă vie a „țaranului român”. Dominante din acest punct de vedere par a fi caracterul egalitar și cel agrar al politicilor rurale, a căror evoluție este urmărită de către autoarea de la începuturile României moderne până în prezent. Este concludentă, din acest punct de vedere, compararea concluziilor lui C. Garoflid, din anii '30 cu cele ale autoarei, din anii '90. Astfel, în proiectul său de lege, Garoflid preciza că „politica agrară a partidelor politice trebuie înlocuită cu o politică agricolă”, pentru a constata apoi că „împroprietărirea s-a realizat încă o dată după normele egalitare ale vechilor legi” (Garoflid, 1938). Peste 60 de ani, Béatrice von Hirschhausen constată la rândul ei că „România are o lege agrară; nu are însă o lege agricolă” (pag. 54) și că legea funciară din 1991 „se bazează pe un principiu egalitar” (pag. 48). De unde și concluzia autoarei că „legea funciară s-a văzut prizoniera unor considerații politice, fiind deturnată astfel de la obiectivele sale primare, agricole și sociale. S-ar părea că avem de a face aici cu recurența unei logici care, în România, a legat de-a lungul secolelor schimbarea politică și reforma agrară” (pag. 62). Dacă urmărim autoarea în analiza sa istorică, ne putem convinge astfel de măsura în care „chestiunea agrară” a fost și rămâne încă

mai mult un teren de confruntări politice și larg culturale decât de strategii economice și sociale constructive.

...și agricultură

Aceste opțiuni politice, legitimate de regulă de un imaginar cultural colectiv, se traduc printr-o „supraevaluare a mizei privatizării pământului” (pag. 54) și „un surprinzător dezinteres al aparatului legislativ pentru recompunerea sistemului productiv în afara cadrului cooperativ” (pag. 53). Redusă la o „reimproprietărire”, axată obsesiv pe **proprietate în detrimentul productivității**, legea din 1991 precum și reglementările ulterioare nu ajung să formuleze o adevărată politică agricolă națională: „nici un text legislativ nu a venit să propună un proiect-cadru pentru agricultura națională, capabil să definească obiectivele sociale și economice atribuite acestui sector de activitate la nivelul întregii țări și să orienteze astfel transformarea aparatului productiv” (pag. 54). Mai mult decât atât, cadrul legislativ este el însuși contradictoriu în măsura în care „a decolectivat funciularul fără a fi operat o dezetizare în amonte și în aval a sistemului agricol” (pag. 64).

În aceste condiții, una dintre primele consecințe ale legislației a constat în transferul de responsabilitate și inițiativă la nivelul local al comunelor. „Comuna s-a văzut astfel plasată, cel puțin provizoriu în primii ani ai tranziției, la nivelul cheie al recompunerii aparatului de producție, deoarece la acest nivel se situează punerea în practică, administrativă și funcțională, a schimbării. (...) Crearea, în cadrul comunei, a comisiilor de impro-prietărire și a camerelor agricole, a oferit acesteia instrumentele practice ale decolectivizării” (pag. 68).

Consecințele acestui „transfer” sunt numeroase și importante. În primul rând, această decizie centrală are drept efect o descentralizare de fapt, fiecare comună fiind pusă în situația de a-și găsi mijloacele proprii, locale, de ieșire din colectivism și elaborare a unor mecanisme productive: „în eprubeta comunală are loc ‘coagularea’ noilor forme productive”, constată autoarea încă din primele pagini ale lucrării sale. Rezultatul este, pe de o parte, o atomizare a terenurilor în aproximativ 20 de milioane de parcele în 1997 și o slabă concentrare a formelor asociative mai vaste (aproximativ 22% din suprafețele arabile decooperativizate). Pe de altă parte, rezultă o paradoxală autonomie locală, împărțită între gospodăriile țărănești, cu logicile lor de subzistență, și vechile elite rurale și rețelele lor revitalizate după 1990. În final, toate acestea conduc la o mare diversitate locală și zonală, care acoperă întreaga hartă a lumii noastre rurale actuale. Béatrice von Hirschhausen este perfect conștientă de acest lucru, ceea ce o și

face să afirme că „analiza la nivelul local al comunelor s-a dovedit a fi cea mai eficace” și să porceadă, între 1991 și 1995, la studiul aprofundat a patru comune din zone diferite ale țării. Concluzia generică este că toate aceste patru comunități constituie tot atâtea traiectorii particulare de ieșire din colectivism.

Contexte geografice

După ce a coborât la nivelul alegerilor individuale și comunitare, demersul lui Béatrice von Hirschhausen se ridică treptat la nivelele zonale, regionale și în final național pentru a urmări regularitățile și convergențele care se restabilesc la aceste nivele, căci „alegerile actorilor individuali sunt supuse combinării unor elemente locale la care aceștia trebuie să facă față. (...) În pofida actorilor, geografia colinelor și a câmpiilor, a densităților și sistemelor de populare își spun cuvântul în recompunerile aparatului de producție” (pag. 141-142). Se conturează astfel anumite convergențe și specificități zonale, ce țin în egală măsură de dinamici actuale și de o anumită „memorie a pământului”, care o face pe autoare să vorbească de spațiul geografic ca palimpsest. O serie de hărți istorice ne permit să urmărim astfel, dincolo de liniile de fractură ale istoriei, continuitățile dintre pământurile țăranilor liberi dinainte de război, gradul de cooperativizare din perioada comunistă și intensitatea trecerii la exploatarea individuale în perioada post-comunistă. Autoarea ne convinge astfel încă o dată, dacă ar mai fi fost nevoie, de importanța și utilitatea perspectivei geografice care, utilizând spațiul ca principal operator, este aptă să citească în „amprente pământului” o întreagă istorie socială.

Note bibliografice

CONTE, E. et GIORDANO, Ch. *Sentiers de la ruralité perdue. Réflexions sur le post-socialisme*, in *Etudes rurales*, no. 138-140, 1995, Paysans au-delf du mur, p. 11-33

GAROFLID, C. *Regimul agrar în România*, in *Enciclopedia României*, vol. I; 1938, p. 577-585

Vintilă Mihăilescu

Un “Martor” în cultura română

Martor este revista de antropologie a Muzeului Țăranului Român. O revistă impecabilă, apărută în condiții grafice și tipografice ireproșabile, editată în engleză și franceză de către ceea ce este, probabil, cel mai puternic și mai prolific colectiv de antropologie culturală din țară. Un eveniment editorial în domeniul antropologiei românești deci.

Martor este însă și altceva, iar semnificația acestui altceva depășește câmpul strict al specialiștilor: revista este și mărturia unei schimbări de perspectivă în și asupra culturii noastre. Faptul este sugerat prin însăși alegerea titlului revistei, care se